

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ

Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України
01033 Київ, вул. Паньківська, 2; тел. (044) 2883320

ЗАТВЕРДЖУЮ

Директор
Інституту психології
ім. Г.С. Костюка
НАПН України
акад. Максименко С.Д.

З В І Т

ПРО НАУКОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

«Дискурсивні технології самопроекування особистості»
(заключний)

Керівник наукового дослідження:

Гол. наук. співр. лабораторії когнітивної
психології, доктор психологічних наук,
професор, дійсний член НАПН України

Чепелева Н.В.

Київ – 2019

Результати цієї роботи розглянуто Вченою радою Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України, протокол № 12 від 26.12.2019

СПИСОК ВИКОНАВЦІВ:

Керівник НДР Головний науковий співробітник, дійсний член НАПН України, доктор психологічних наук, професор	Н.В. Чепелева, (вступ; висновки; розділи 1.1; 1.3; 1.4; 2.3)
Завідувач лабораторії когнітивної психології, доктор психологічних наук, доцент	Рудницька С.Ю. (розділи 1.3; 1.4; 2.1; 2.3)
Головний науковий співробітник дійсний член. НАПН України, докт. психол. наук, професор	Смульсон М.Л., (розділи 2.2; 3.5)
Провідний науковий співробітник, канд. філол. наук	Зарецька О.О., (розділ 3.4)
Провідний науковий співробітник, канд. філос. наук,	Лебединська І.В. (розділ 1.2)
Старший науковий співробітник, канд. психол. наук	Шиловська О.М. (розділи 3.1; 3.2)
Старший науковий співробітник, канд. психол. наук,	Зазимко О.В. (розділ 1.5; 3.3)
Науковий співробітник	Березко І.В. (розділ 3.6)
Науковий співробітник	Гудінова І.Л. (розділ 3.7)

РЕФЕРАТ

Звіт про наукове дослідження: 40 с.

Подано обґрунтування можливості розгляду проблеми самопроектування особистості у контексті психолого-герменевтичного постнекласичного підходу, який тлумачить розвиток особистості як становлення здатності до самоосмислення та осмислення світу через освоєння культурних дискурсів, розуміння та інтерпретацію власного життєвого і соціокультурного досвіду, набуття нових сенсів, а також вміння їх трансформувати через видозміну особистих дискурсів. Схарактеризовано культурні передумови дискурсивного самопроектування особистості, нормативну модель даного процесу, а також обґрунтовано особистісні якості людини, здатної до самопроектування.

Подано докладну характеристику дискурсивних технологій самопроектування особистості. Зокрема, визначено місце технологій самопроектування у сучасній концепції технологізації науки. Наведено теоретичне узагальнення проблеми технологізації сучасної гуманітарної сфери, проблематизовано поняття технології, виокремлено культурно-орієнтований та індивідуально-орієнтований підходи до розроблення гуманітарних технологій. У межах психолого-герменевтичного підходу запропоновано розуміння гуманітарних технологій як технологій дискурсивних та виділено основні їх функції. Показано, що дискурсивні технології самопроектування особистості спрямовані на: тематичну організацію життєвих ситуацій на біологічному рівні розвитку особистості; просторово-часову та причинно-наслідкову структуралізацію життєвих подій на соціальному рівні; ціннісно-сміслову інтеграцію життєвої історії на особистісному рівні.

Висвітлено особливості застосування дискурсивних технологій самопроектування особистості та розвитку здатності до самопроектування на різних вікових етапах розвитку людини (у молодшому шкільному, підлітковому, юнацькому, дорослому та похилому віці), а також у кризових життєвих обставинах, пов'язаних із тяжкою соматичною хворобою, і користувачами Інтернету.

Дослідження призначене для фахівців у галузі когнітивної психології та психології особистості, психологів, педагогів, розробників технологій розвитку та саморозвитку особистості, а також для підготовки студентів – майбутніх психологів та педагогів.

ОСОБИСТІТЬ, САМОПРОЕКТУВАННЯ, ДИСКУРСИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ, ОСОБИСТІСНИЙ ПРОЕКТ, НАРАТИВ, НОРМАТИВНА МОДЕЛЬ САМОПРОЕКТУВАННЯ, ЗАВДАННЯ НА СМИСЛ.

Умови одержання звіту: За договором, 01171. Київ – 171, вул. Антоновича 180 УкрІНТЕІ.

ЗМІСТ

I. Вступ.....	5
II. Основна частина.....	7
1. САМОПРОЕКТУВАННЯ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ.....	7
1.1. Психолого-герменевтичні засади вивчення проблеми розвитку здатності особистості до самопроєктування.....	7
1.2. До проблеми становлення дискурсу самопроєктування.....	10
1.3. Нормативна модель дискурсивного самопроєктування особистості.....	13
1.4. Психологічна характеристика особистості, здатної до самопроєктування.....	14
1.5. Просторово-часові характеристики самопроєктування особистості.....	15
2. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДИСКУРСИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ САМОПРОЕКТУВАННЯ.....	16
2.1. Технологізація як тенденція сучасного гуманітарного знання.....	16
2.2. Технологізація процесів самопроєктування і саморозвитку особистості.....	19
2.3. Психологічні технології дискурсивного самопроєктування особистості.....	20
3. ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ДИСКУРСИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ЗДІЙСНЕННЯ ЖИТТЄВОГО ТА ОСОБИСТІСНОГО ПРОЕКТІВ.....	22
3.1. Дискурсивні технології самопроєктування в молодшому шкільному віці.....	22
3.2. Дискурсивні технології самопроєктування в підлітковому віці.....	23
3.3. Особливості використання дискурсивних технологій самопроєктування юнаками.....	25
3.4. Дискурсивні технології самопроєктування дорослих.....	28
3.5. Технології самопроєктування в старості.....	30
3.6. Дискурсивні технології самопроєктування особистості в кризових життєвих обставинах.....	32
3.7. Особливості застосування дискурсивних технологій самопроєктування користувачами Інтернету.....	35
III. ВИСНОВКИ.....	37

I. ВСТУП

Актуальність дослідження. У сучасних соціокультурних умовах, коли все гострішею постає соціальна потреба в особистостях, що відповідають цивілізаційним та культурним вимогам суспільства, які, насамперед, потребують від людини розвинутої здатності до особистісного саморозвитку, індивідуальної відповідальності за власні вчинки та долю суспільства у цілому, набуває особливої актуальності проблема розвитку особистості. Вона передбачає формування в особистості, здатної до самодетермінації, саморозвитку та самореалізації, що у свою чергу, є необхідною передумовою успішної адаптації до мінливих вимог ринку праці.

Стрімка технологізація соціокультурних процесів породжує необхідність вивчення соціальних практик як форм їхнього відтворення, що, у свою чергу, визначає актуальність осмислення як процесу технологізації в цілому, так і окремих соціально-гуманітарних технологій. У цьому контексті, особливу актуальність набуває аналіз й розробка технологій самопроекування особистості, зокрема дискурсивних технологій, оволодіння якими може стати важливим життєтворчим ресурсом у процесі становлення зрілої особистості в сучасному непередбачувано мінливому світі.

Об'єкт дослідження: Процес самопроекування особистості.

Предмет дослідження: Особливості застосування особистістю дискурсивних технологій самопроекування.

Мета дослідження: Визначити психологічно обґрунтовані технології самопроекування особистості як активного суб'єкта життєтворчості.

Завдання дослідження:

1. Здійснити теоретико-методологічний аналіз проблеми розвитку здатності особистості до саморозвитку, самоздійснення, самопроекування.
2. Визначити особливості застосування дискурсивних технологій людиною у процесі здійснення власного життєвого та особистісного проєктів.
3. Розробити технологічну модель формування здатності до самопроекування залежно від вікових та соціальних характеристик особистості.

Методи дослідження: теоретичний аналіз проблеми, моделювання, методи дискурсивної та наративної психології, структурно-смісловий аналіз дискурсу.

Наукова новизна та теоретичне значення дослідження:

Вперше:

- Розроблено концепцію застосування людьми різного віку дискурсивних технологій проєкування власного життя та власної особистості, оволодіння якими є основою життєтворчості, підґрунтям для становлення зрілої особистості, здатної до розв'язання різноманітних життєвих завдань.
- Запропоновано концепцію розуміння гуманітарної технології в оптиці психолого-герменевтичного підходу як технології дискурсивної та

визначено основні характеристики і соціокультурні функції дискурсивних технологій самопроекування.

- Побудовано нормативну модель дискурсивного самопроекування особистості, яка охоплює усі складові даного процесу, починаючи від зародження протопроєкту як задуму себе до трансформації вже реалізованого проєкту залежно від внутрішньої оцінки стану реалізації основних життєвих та смислових задач, досягнення як життєвих цілей, так і цілей саморозвитку.
- Створено модель особистості, здатної до самопроекування.
- Розроблено технологічну модель самопроекування особистості на різних етапах її розвитку та схарактеризовано дискурсивні технології на кожному із вікових етапів.
- На основі нормативної та технологічної моделей самопроекування та моделі особистості, здатної до самопроекування, визначено шляхи вибудовування відповідних технологій у молодшому шкільному, підлітковому, юнацькому, дорослому та похилому віці, а також у складних життєвих обставинах, пов'язаних із соматичними захворюваннями та у користувачів соціальних мереж.

Удосконалено:

- Психогерменевтичну концепцію дискурсивного самопроекування особистості як процесу збагачення й трансформації смислового простору людини, що відбувається у результаті розуміння та інтерпретації індивідуального досвіду та спрямованості особистості на власний розвиток.
- Основні вимоги до особистості, що здатна до самопроекування: спрямованість на саморозвиток та володіння цілою низкою характеристик, які дають їй змогу створювати життєвий та особистісний проєкти, усвідомлювати та аналізувати їх, а також втілювати та трансформувати їх, спираючись на очікувані результати.

Набуло подальшого розвитку:

- Проблема технологізації сучасної гуманітарної сфери, на основі чого виділено основні характеристики особистісно-орієнтованих гуманітарних технологій.
- Розуміння основного смислу технології, що полягає у відтворюваності результатів діяльності, яка проєктується і технологізується, на основі чого доведено адекватність рефлексивних технологій для дискурсивного самопроекування особистості.
- Застосування підходу психологічної герменевтики до проблем дискурсивного самопроекування в сучасній психології.

Результати фундаментального наукового дослідження мають широкі перспективи **впровадження** у соціальну та освітню сфери, зокрема, заклади вищої освіти, освітні та інші організації, установи різних галузей, інтернет-спільноти. Об'єкти впровадження – органи державної влади та місцевого самоврядування, заклади вищої освіти, заклади загальної середньої освіти.

II. ОСНОВНА ЧАСТИНА

1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ САМОПРОЕКТУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ

1.1 Психолого-герменевтичні засади вивчення проблеми розвитку здатності особистості до самопроектування

Розвиток особистості у контексті постнекласичного герменевтичного підходу – це розвиток здатності до самоосмислення та осмислення світу через освоєння культурних дискурсів, розуміння та інтерпретацію власного життєвого і соціокультурного досвіду, набуття нових сенсів, а також вміння їх трансформувати (через видозміну особистих дискурсів). Це також здатність вибудовувати, з одного боку, історію власного життя (особистісний твір), з іншого – сценарій майбутнього, життєвий та особистісний проекти, зберігаючи при цьому гнучкість у трансформації цих історій, сценаріїв, проектів залежно від соціокультурного та особистісного контекстів та від мінливих зовнішніх обставин, а також життєвих планів, завдань та перспектив особистості.

Самопроектування ми розглядаємо як здатність особистості діяти, виходячи із власного задуму, проекту відносно свого майбутнього (життєвий проект) та власної особистості (особистісний проект), що є однією із провідних детермінант здійснення життєвих планів та намірів. Воно базується на інтерпретації та осмисленні попереднього особистого і соціокультурного досвіду шляхом занурення у соціокультурний дискурсивний простір та створенні власного смислового простору, що є вагомим чинником розвитку особистості. Мета самопроектування – сформувати особистісний проект розвитку, що передбачає створення життєвої стратегії, програми, обрання життєвої перспективи, а також засвоєння способів забезпечення особистісного зростання та втілення їх як в особистісному проекті, так і в проекті власного життя.

Своєю чергою, дискурсивні технології, що базуються на дискурсивних практиках, тлумачаться нами як технології створення, упакування, розшифрування та функціонування смислів. Вони спрямовані на забезпечення можливості для особистості усвідомлювати, переживати та трансформувати себе й власне життя, формування життєвих стратегій та їх втілення у різноманітних життєвих практиках.

Спираючись на ідеї К. Гергена, можна виділити такі характеристики дискурсивних технологій: гнучкість точки зору; усвідомлення конструювання; орієнтацію на діалог, комунікацію, співробітництво; орієнтацію на дискурс; орієнтацію на багатоголосся (тобто різноманіття «Я»); орієнтацію на перспективу та на дію.

Отже, поняття особистісного самопроектування тісно пов'язане з розвитком особистості, оскільки є необхідною умовою даного процесу. Ідеальний проект бажаного розвитку будується самою особистістю на основі власного життєвого та узагальненого соціокультурного досвіду. Він є

базисним центром смислоутворення, що дозволяє вибудувати життєві стратегії та сформувані плани, перспективи і програми особистісного розвитку та втілити їх у життєвих практиках. Такий ідеальний проект і його реалізація є базисним центром особистої субкультури та смислотворення, що, у свою чергу, дозволяє вибудувати структуру індивідуального досвіду, розмістити «сміслові покажчики», тобто стати своєрідною формою пізнання самого себе.

Ми вважаємо за можливе говорити про дискурсивне самопроекування, оскільки людина самовизначається, самопроекується в дискурсі. Дискурс у більшості досліджень тлумачиться як «текст, занурений у життя», тобто зв'язне висловлювання в сукупності з екстралінгвістичними (психологічними, прагматичними, соціальними) факторами. Це текст у його подієвому аспекті, мовлення як цілеспрямована соціальна дія. У рамках психологічної моделі дискурс розглядається як чинник мовного конститування суб'єкта, репрезентант його особистого досвіду.

Провідними дискурсивними формами, в яких може втілюватися проект «Я», є наративи, міфи, легенди про себе, особистісні концепції, що створюють різноманітні «версії себе потенційного», програмуючи таким чином власний особистісний розвиток. При цьому, створюючи власний особистісний та життєвий проекти, людина ставить перед собою «завдання на смисл», у процесі розв'язання якого створює власну ментальну модель світу і самої себе, вибудовує власні життєві стратегії.

Інакше кажучи, самопроекування – це завдання для самої особистості (насамперед завдання на смисл), у процесі розв'язання якого людині слід осмислити себе, власну життєву ситуацію та перспективу, переглянути свою позицію у ціннісно-сміслових координатах, не лише інтерпретуючи та реінтерпретуючи свій життєвий досвід, а й саму себе. У свою чергу, реалізація особистісного проекту спрямована на впорядкування та визначення самого себе не лише для самоздійснення у соціальному світі, а й для саморозвитку, вибудовуванню власних канонів, нормативів, цінностей. Як вже зазначалося, обраний проект стає «сміисловою домінантою», базисним центром смислоутворення, визначаючи значимість усього, що відбувається з людиною, та відкриваючи перспективи подальшого особистісного зростання.

Таким чином, самопроекування можна тлумачити як процес збагачення й трансформації смислового простору особистості, що відбувається в результаті розуміння та інтерпретації індивідуального досвіду, який узагальнюється на основі внутрішніх інтенцій особистості та структурується під впливом цілей, мотивів та намірів людини, а також спирається на соціокультурні концепти, що організують особистісний досвід. Основою самопроекування є спрямованість особистості на власний розвиток. При цьому основним механізмом саморозвитку є особистісно орієнтовані практики, які актуалізують процеси особистісного зростання. До основних типів особистісно орієнтованих практик належать практики

самопроектування, саморозуміння, самовизначення та самореалізації, причому ці практики є переважно дискурсивними.

Особистісний проект можна тлумачити як осмислену версію людського буття. Будучи втіленим у дискурсивній формі, він дає можливість особистості усвідомлювати себе, власний досвід, розкривати власні сенси. Реалізація такого проекту дає можливість людині не тільки самореалізуватися в соціумі, а й визначити шляхи власного розвитку у тому напрямі, який здається їй у даних соціокультурних та життєвих умовах найбільш прийнятним, таким, що відповідає власним цілям та завданням. Причому важливу роль тут відіграють освоєні особистістю способи семіотичного опосередкування та регуляції життєдіяльності, що здійснюються за допомогою дискурсивних практик, які дозволяють осмислювати, концептуалізувати події життя, вибудовуючи за допомогою цих процесів власну психічну реальність, створюючи власний життєвий та особистісний проекти.

Провідну роль у процесі самопроектування особистості відіграє культура, що виступає як концентрований організований досвід людства, основа осмислення як навколишнього, так й самого себе. Акумуляція, організація та впорядкування смислів, що здійснює культура є важливою умовою розвитку як особистості, так і культури. У свою чергу, смисли акумулюються в текстах культури, надаючи людині можливість засвоювати основні її норми, цінності, правила. Така знаково-смілова репрезентація соціокультурного світу, зафіксована у текстах культури (метанаративах) відображає сукупний досвід тієї чи іншої культури. Це дозволяє особистості присвоювати соціокультурний досвід через інтерпретацію та розуміння текстів культури і створювати на цій основі власні дискурси.

Отже, психологічна герменевтика, яка розвивається у рідній постнекласичній психології, одним із провідних шляхів розвитку особистості вважає занурення її у дискурсивний культурний простір. Саме тексти культури є тим семіотичним ресурсом, засобом саморозуміння, що дозволяє особистості осмислити свій життєвий досвід, надаючи їй культурні зразки, норми розуміння та інтерпретації себе і власного життя. У результаті осмислення соціокультурного досвіду, що знаходить своє відображення у текстах культури, людина вибудовує власний особистісний текст («Я-текст»), який створює своєрідну культурну канву розвитку, що є базою для розуміння світу, осмислення власного призначення, створення проекту власного життєвого шляху. Тексти, створені культурою, є невичерпним семіотичним ресурсом для самоосмислення та самопроектування, оскільки у них зафіксовані соціокультурні норми, програми, способи освоєння реальності, представлені різні культурно прийнятні варіанти особистісного розвитку та шляхи самоконструювання, а також версії «ідеальної» для даної культури особистості. Інакше кажучи, тексти культури є одним із універсальних засобів саморозуміння, самоідентифікації та саморозвитку. Насамперед це стосується оповідальних текстів (нарративів).

Спираючись на висловлені вище положення, можна визначити основні шляхи особистісного розвитку у контексті психологічної герменевтики:

- інтерпретація та реінтерпретація особистого та соціокультурного досвіду;
- побудова власної символіки, яка дозволяє створити особистий концепт, міф, оповідь;
- створення на цій основі власної життєвої історії, на основі особистих наративів, концепцій, міфів;
- вибудовування власного особистісного та життєвого проєктів як основи подальшого розвитку.

Результатом діяльності проєктування є проєкт як модель такого об'єкту, який здатний перетворити ситуацію в ідеальну (Генісаретський). У контексті нашого дослідження такою моделлю є дискурс, в якому відображено проєкт власного життя та себе-бажаного, здатного прожити таке життя, отримавши задоволення від нього (нагадаємо слова Р. Барта, що задоволення від тексту – це текст, який ти сам хотів би написати). Крім того, самопроєктування передбачає процес побудови власного проєкту, який багато в чому є процесом розуміння ті інтерпретації власного досвіду, з одного боку, з іншого – процесом перевизначення та довизначення основних смислових задач, які постають перед людиною впродовж її життя. Крім того, ефективний проєкт має бути не запозиченим із соціуму, а розробленим самою особистістю як результат її життєтворчої активності.

Базуючись на зазначених вище положеннях в основу розробки технологій дискурсивного самопроєктування особистості нами покладено:

- характеристики власне процесу самопроєктування, нормативна модель якого буде подана нижче;
- вимоги до особистості, здатної вибудовувати дискурс, що відображає бажаний проєкт;
- особливості самого дискурсу на кожному з етапів самопроєктування.

Таким чином, вираженням авторської позиції людини по відношенню до себе та власного життя є її життєбудівнича активність, яку можна тлумачити як дію за власним планом, задумом, проєктом, пов'язану з інтерпретацією попереднього досвіду, що здійснюється шляхом занурення у соціокультурний дискурсивний простір та створення власного смислового простору як вагомого чинника самопроєктування й саморозвитку. Людина у процесі самопроєктування звернена на саму себе й на трансформацію власних сенсів, інакше кажучи, можна припустити, що саморозвиток і самопроєктування – тісно пов'язані процеси, орієнтуючись на тезу Л.С. Виготського, що людина не лише розвивається, а й будує себе.

1.2. До проблеми становлення дискурсу самопроєктування

Сучасна інтерпретація феномена культури як «мережі значень» (Дж.Александр, К.Гірц) або як «практик означування» (В.Уільямс) фактично ототожнює поняття культура і дискурс. Якщо М.Фуко і Ж.Деріда

визнавали існування дискурсивних і недискурсивних практик, то окремі сучасні дослідники знімають це протиставлення і пропонують інтерпретувати термін дискурс як постлогоцентричну інтерпретацію культури. Ця важлива тенденція у розумінні феномена культури у сучасному гуманітарному дискурсі, яку поділяє все більша кількість дослідників, базується на тлумаченні культури як гіпертексту, множинній квазі (лат. *quasi* неначе, нібито) реальності, що є дискурсивним результатом лінгвістичного повороту в європейському мисленні, який фактично поставив під сумнів існування меж між мовною та онтологічною реальностями. Лінгвістичний поворот призвів також до важливих методологічних змін й у розумінні таких базових світоглядних понять як час, простір, історія тощо. Усвідомлення кінця ери християнського розуміння часу як кумулятивного лінійного процесу нарощування культурних значень обернулося метафорою «мережа» та появою ідеї мережевої онтології (Б.Латур). Постлогоцентрична інтерпретація культури відкриває нові можливості в аналітиці становлення суб'єкта самопроекування. Спробуємо окреслити методологічні контури означеної проблеми.

Як предмет уяви, переживання та інтерпретації наші знання, можливості, майбутнє, стосунки зі світом, з іншими людьми та із самими собою можуть бути ідентифікованими тільки завдяки значенням, які можна визначити, слідом за Е. Гусерлем, як зрозумілий спосіб взаємодії з предметністю, як відношення, що формується як наслідок і результат певного досвіду взаємодії. Значення і предмет, за Е. Гусерлем, ніколи не можуть бути тотожними, проте значення – це форма завдяки якій модулюється предмет пізнання та переживання. Воно утворює первинний дорефлексивний контекст, насичується часом та історією, а отже є простором можливих дій людини. Інтерпретуючи ідеї Е. Гусерля, дослідники звертають увагу на те, що у Е. Гусерля значення начебто вкладені в психічні переживання, які завжди інтенційні і можливими тільки завдяки інтенції.

Постановка цілей, здійснення виборів, прийняття рішень – це встановлення інтенційних зв'язків людини зі світом, із майбутнім, із самою собою як об'єктом аналізу, інтерпретації та самопроекування.

Класична картезіансько-кантівська традиція тлумачить головну функцію свідомості по встановленню предметних зв'язків як таку, що має домовний характер. Дискурсивні методологи укоріненість свідомості в мовних структурах розглядають як умову можливості інтенціональності. Одним із методологічно важливих положень конструктивізму є настанова тлумачити фундаментальні структури реальності як проєкції мови. В цій парадигмі значення конструюються дискурсивно і саме наша мова визначає те, що і як ми розуміємо в тому числі і під фундаментальними структурами нашого буття.

Головне значення інтенції, яка фактично породжує психічні феномени, полягає в тому, що вона організовує перцептивні операції, векторизує наш внутрішній простір й інвестується в дискурс у вигляді слова, звуку або жесту.

Коли інтенційні переживання проектуються в дискурс, вони впорядковуються як граматичним правилам мови, так і існуючим порядкам сенсу, які, в даній парадигмі інтерпретації, є похідними від граматичних порядків. Так дякуючи мові відбувається інституціалізація суб'єктивності (Р.Барт).

Місцем становлення будь-якого дискурсу Ж. Курте та А.-Ж. Греймас у роботі «Пояснювальний словник теорії мови» (1982) вважають процес висловлювання. Бінарна опозиція визнається першою історичною формою та умовою його виникнення.

В якості такого висловлювання ми приймаємо слідом за французьким дослідником Л. Дюмоном фразу (думку, ідею) про те, що за три сторіччя до Христа у засновника Стої Зенона з Кітіона, виявився принцип усього подальшого розвитку європейської цивілізації – «Благам є те, що робить людину незалежною від зовнішніх обставин». Згідно з логікою Ж.Дельоза, щоб відбувся смисл даного висловлювання, він має стати об'єктом другого висловлювання, а потім наступного і віднайти специфічний мовний засіб для свого представлення, яким є дієслово. У нашому випадку таким дієсловом є дієслово робить, що власне і визначає активний наполегливий смисл і важливість даного висловлювання.

Головною інтенцією дискурсу самопроекування Н. Чепелева вважає його «спрямованість на розвиток». Розвиток або у контексті нашого дослідження становлення суб'єкта самопроекування починається як і будь-який розвиток із розрізнювання, шляхом диференціації польової структури (Ж.Дельоз, Ж. Деріда, Ф. Перлз, П. Рікер). Поява суб'єкта даного висловлювання і самого висловлювання свідчить про те, що в культурі розпочався процес «послаблення інтенційних ниток» (М. Мерло-Понті), який пов'язує людину зі світом, завдяки чому вона стає чутливішою по відношенню до відповідної проблематики і починає диференціювати та виокремлювати себе від світу. Першою історичною формою або умовою виникнення висловлювання, наведеного Л. Дюмоном, стає бінарна опозиція Я – світ, яка у процесі становлення дискурсу самопроекування у процедурах інтертекстуальності перетворюється на потужну тему прототипну дискурсу самопроекування.

Дискурсивний розвиток передбачає як появу нових текстів, так і появу нових дискурсивних форм. До однієї з таких дискурсивних форм розвитку дискурсу самопроекування належить феномен життєвого стилю. Насолода життям, аскетичний стиль життя, життєва активність або споглядальність як цілі життя та психологічні шляхи досягнення цих цілей у майбутньому, відповідним чином мотивують (де мотивація це анонімна інтенціональність – І.Л.) людину, втілюючись у стилізованих життєвих проектах.

Трансформаційна історія дискурсу самопроекування, його текстуальна пам'ять, образність, контекстуальність, агональність (Л. Вітгенштайн), «семіотичний стиль» (А.-Ж. Греймас) та мережа розкинутих значень задають перспективи становленню людини як суб'єкта самопроекування про що

свідчить історичний досвід європейського дискурсу самопроекування, витoki якого ми знаходимо вже в античних дискурсивних практиках.

1.3. Нормативна модель дискурсивного самопроекування особистості

Нами було розроблено нормативну модель дискурсивного самопроекування особистості. Зупинимося більш детально на характеристиці структурних складових запропонованої моделі.

1. Зародження протопроєкту як стану невизначеності, неможливості, передчуття майбутнього, якого ще не існує, а є лише відчуття можливості його детермінації. Це досеміотична, довербальна стадія самопроекування, передчуття його можливості.

2. Створення прототексту особистості, що базується на зародженні задуму свого життя та себе бажаного.

3. Вибір бажаного соціокультурного зразка. На даному етапі відбувається первинний аналіз проблемної ситуації та на цій основі пошук соціокультурних зразків, насамперед шляхом звернення до типових текстів.

4. Вибудовування на цій основі проєкту-орієнтиру, що передбачає, крім іншого, створення первинного нарративу. Цей нарратив, скоріше, навіть протонарратив, має вигляд непослідовного, мозаїчного, фрагментарного кліпу.

5. Доподієве проєктування, у процесі якого здійснюється перегляд та перебір можливих життєвих практик. Це можуть бути як соціокультурні практики, що слугують зразком для особистості, так й бажані «практики себе» як основа самопроекування.

6. Подієве проєктування, тобто наповнення проєкту-орієнтиру подіями.

7. Побудова життєвого проєкту на основі передбачуваних особистістю життєвих подій та породження сюжету бажаного життя, що сприяє реалізації проєкту-орієнтиру.

8. Моделювання різноманітних варіантів (сюжетів) життєвого проєкту й оцінка їх життєздатності на основі аналізу власних особистісних ресурсів та соціокультурних умов. Тут можливими є два варіанти – відмова від реалізації проєкту (чи його відкладання) або перехід до наступної стадії, тобто особистісного проєктування.

9. Створення особистісного проєкту. Його можна тлумачити як проєкт зміни особистісних характеристик на основі обраних людиною «версій себе» (особистісних моделей), необхідних для втілення особистісного проєкту

10. Реалізація особистісного та життєвого проєктів.

11. Діагностика успішності реалізації особистісного та життєвого проєктів, що передбачає трансформацію поставлених завдань саморозвитку (задач на смисл) та постановку нових завдань і, відповідно, доопрацювання як життєвого, так й особистісного проєктів, або відмову від подальшого самопроекування, подальшого особистісного розвитку.

На основі запропонованої моделі нами було визначено підходи до розробки технологій самопроекування на різних етапах розвитку особистості та залежно від соціальних обставин, оволодіння якими є вагомим

чинником соціокультурного самоздійснення людини.

1.4. Психологічна характеристика особистості, здатної до самопроектування

Ми виходимо з того, що особистість, здатна до самопроектування, має володіти цілою низкою характеристик, які дають їй змогу створювати життєві та особистісні проекти, аналізувати та усвідомлювати їх, а також втілювати та трансформувати ці проекти, спираючись на очікувані результати.

Основними рівнями дискурсивного самопроектування особистості є «плагіатор», «читач», «автор», що співвідносяться з вимірами розвитку особистості за Д.О. Леонтьєвим). Психологічними особливостями суб'єкта самопроектування на кожному з них є: способи організації досвіду, стратегії смислотворення, способи текстової об'єктивації досвіду, способи та процедури розуміння. У контексті розвитку здатності до самопроектування способи організації досвіду особистістю можна визначити як динамічну послідовність: *практики – фрейми – тезауруси*.

На рівні «плагіатора» смисли, які притаманні особистості, є *заданими*, тобто набутими із соціуму та культури; спираючись на них, людина послуговується такою стратегією смислотворення як *стереотипізування*. Тут основним способом текстотворення є *висловлювання*; розуміння відбувається на *значеннєвому* рівні.

На рівні «читача» смисли, якими послуговується особистість, можна схарактеризувати як *присвоєні*, а стратегію смислотворення – як *смислопоглинальну*. Способом текстової об'єктивації досвіду особистості є *наратив*; розуміння відбувається на рівні *інтерпретації*.

На рівні «автора», людина переходить до створення власних *смислових систем*, основною стратегією смислотворення стає *смислороджувальна*. Особистість створює власні *автонаративи*, застосовуючи максимально широку палітру способів текстотворення. *Автонаратив* трансформується в *твір*. Розуміння відбувається на *смисловому* та *метасмисловому* рівнях. Сміслові системи відображаються в *ментальній моделі* людини, яка і стає основою для створення власних життєвих та особистісних проектів.

Таким чином, у процесі розвитку особистість бере на себе відповідальність за власне життя, стаючи не лише його автором, а й творцем самої себе. Авторство, що базується на процесах інтерпретації та реінтерпретації життєвого досвіду, передбачає створення проекту «Я» та постійне його відображення, перевизначення, добудовування в дискурсі, насамперед в *автонаративах*, які, асимілюючись у смисловий простір особистості, створюють неповторну життєву історію.

Це, у свою чергу, передбачає постійну інтерпретацію, осмислення особистістю власних життєвих ситуацій, подій, своєї поведінки в них та відтворення результатів цих процесів у *наративних текстах*. Саме так створюється *наративний простір*, який за допомогою процедур інтерпретації трансформується в *смисловий простір* особистості. Авторство

і є показником зрілої особистості, що осмислила себе, власний життєвий досвід та створила на цій основі власний особистісний проект і здатна розвиватися в напрямі реалізації цього проекту.

Отже, оволодіння технологіями дискурсивного самопроектування є одним із провідних шляхів становлення зрілої особистості, здатної визначати та направляти хід подій та розподіл сил у своєму житті, зробити себе та власне життя предметом перетворень, а значить стати суб'єктом самопроектування.

1.5. Просторово-часові характеристики самопроектування особистості

Конструювання особистого (психологічного) часу і простору є невід'ємною частиною саморозвитку і становлення особистості та відбивається у дискурсивних технологіях її самопроектування. Конструювання особистістю просторово-часових відношень можна розглядати як формування переживань, пов'язаних із досягненням власного життєвого хронотопу, на етапах самопроектування особистості.

«Плагіатор», маючи здебільшого дифузний стиль текстової об'єктивації досвіду та не володіючи системною рефлексивністю щодо вибірковості соціокультурних смислів, здатний до компонування текстових висловлювань лише на основі ситуативно-емоційних відчуттів. Це передчасовий етап формування світосприймання особистості, на якому особистий час і простір не мають чіткої диференціації, а лише емоційно переживаються. Відчуття власного часу і простору проявляється в адаптації (орієнтації в навколишньому світі) людини до системи просторово-часових характеристик соціуму, які транслуються у надбаннях соціокультурного досвіду, та не навантажується особистими смислами минулого, теперішнього, майбутнього. Відсутність у просторово-часових переживаннях диференціації зумовлює брак переживань психічної диференціації особистісних меж від меж іншого, тобто індивідуалізації просторово-часових відношень. Серед «плагіаторів» за особливостями переживання часопростору виділяються наступні типи: (1) «акцентуація на певних мотивах» як «урізноманітнення» долі, випадів власного життя проживанням обраних мотивів; (2) «псевдосаморозвиток» як нарочитий «пошук» суб'єктивних недоліків, усунення яких передбачає «просвітлення» без передбачень його наслідків, перспектив; (3) «самоіндивідуалізація» за рахунок підкреслення схожості з ідеальним образом для наслідування (озовнішення психологічного часу і простору), або ізолюваність від норм суспільства (осуб'єктивованість).

Осягнення рівня «читача» зумовлюється розширенням психологічного простору, забезпечуючи диференціалізацію «власного часо-простору» від «часо-простору іншого», та сприяє розвитку переживань плинності часу. Породжені індивідом смисли, або переосмислені значимості сучасної цивілізації, стають не лише регуляторами діяльності, а й складовою

індивідуального світосприймання. Зростання ступеня узагальненості й конкретного представлення часу в цілях, планах, очікуваннях, сприяє виробленню індивідуальної цілісної картини світу. Сензитивним періодом формування таких особистісних надбань є юнацький вік у якому відбувається інтенсивне оволодіння прийомами регуляції власного часу. З погляду особистих надбань виділено три типи хронотопічного переживання із різною часовою спрямованістю: усвідомлене переживання послідовності перебігу подій з орієнтованістю на майбутнє; суб'єктивізація набутого просторово-часового досвіду; регулювання власного часо-простору. Набуття характеристик виділених типів становить платформу для переходу на інший вимір особистісного розвитку. У цілому «читач» спроможний не лише відчувати цілісність особистого хронотопу, а й пристосовувати психологічний час і простір до своїх нужд, керувати ним, ставлячи перед собою певні завдання саморозвитку. Його хронотоп не характеризується стабільністю, оскільки перевизначені завдання саморозвитку окреслені соціокультурним досвідом залишають людину заручником власних індивідуалізованих часово-просторових рамок.

«Автор» характеризується здатністю до створення власних смислових систем, що забезпечується не лише регуляцією індивідуального просторово-часового континууму, а «створенням» власного темпорального простору. Хронотоп «автора» є зрілим і включає орієнтацію на світи можливого. Я-текст охоплює часову транспективу, особистий часовий центр якої може бути перенесений з моменту хронологічного сьогодення у будь-який інший момент хронологічного минулого або майбутнього. Таке наскрізне темпоральне бачення дозволяє охопити повний життєвий хронотоп.

2. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДИСКУРСИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ САМОПРОЕКТУВАННЯ

2.1. Технологізація як тенденція сучасного гуманітарного знання

Сучасна ситуація розвитку суспільства характеризується тенденцією вираженого ускладнення структурно-функціональної організації соціальної життєдіяльності, іррадіації сфер діяльності соціальних суб'єктів. Масове впровадження досягнень науково-технічного прогресу, крім прямих, породжує безліч непрямих і зворотних ефектів, що мають соціокультурну природу. Ці трансформації супроводжуються виникненням нових якостей діяльності соціальних суб'єктів, одним з проявів яких стає технологізація практик у соціальній і соціально-гуманітарній сферах.

Як підстави суспільних відносин виступають сучасні соціальні практики, що характеризуються як саморегулюючі та самоорганізуючі динамічні відкриті системи, проте експліцитно тяжіючі до стійкості та уніфікації. Фіксуючи і відбиваючи суспільні зміни, соціальні практики відтворюють механізми цих процесів. Отже, стрімка технологізація соціальних процесів породжує необхідність вивчення соціальних практик як форм їх відтворення, що, у свою чергу, визначає актуальність осмислення як

процесу технологізації в цілому, так і окремих соціально-гуманітарних технологій, а також зумовлює пошук нових підстав сталого розвитку в самих гуманітарних системах. Гуманітарні системи входять у складні ієрархічні відносини, в яких гуманітарні технології виконують функції впорядкування, систематизації й організації в просторі та часі різноманітності компонентів цілеспрямованої колективної діяльності людей на основі сучасного гуманітарного знання.

На сьогоднішній день, у результаті розширювального застосування терміну «технологія», активно вводяться науковий дискурс такі поняття, як «бізнес-технології», «політичні технології», «передвиборчі технології», «соціальні технології», «PR-Технології», «освітні й навчальні технології», «гуманітарні технології» тощо.

Сутність технології полягає у відтворюваності результатів діяльності, що технологізується, у потенційній можливості їх повторювальності за різних умов. Технологія передбачає можливість її відчуження в певній об'єктивованій формі, тобто можливість її передачі від авторів третім особам за допомогою докладного опису, алгоритмізованих рекомендацій, викладу в навчальних текстах, технологічних інструкціях тощо, зберігаючи при цьому її результативність.

У сучасному науковому дискурсі спостерігається неухильна тенденція зростання очікувань щодо забезпечення гуманітарними технологіями стійкості суспільного розвитку, їх сприяння поєднанню цілей і цінностей, наповнення соціальних дій смислами, формування праксеологічного ставлення до світу. Більш того, підкреслюється, що в сучасному суспільстві саме гуманітарні технології стають форвардом інноваційної економіки. Гуманітарні технології дозволяють по-новому побачити гуманітарні науки в цілому, а також можливості їхнього впливу на стан розвитку суспільства та життя людини.

На сьогоднішній день гуманітарні технології відносяться до дискусійного поля науки, а проблеми їхнього створення і застосування є предметом полеміки в науковому співтоваристві: ще не запропоновано загальноприйнятого визначення цьому поняттю, і більшість фахівців інтерпретують його принципово по-різному. Тому в одних випадках воно набуває вкрай вузьких характеристик: наприклад, розглядається як вид виборчої технології або певну систему методів навчання. А в інших – стає надмірно широким та абстрактним.

Технології носять інструментальний характер і, як правило, самі по собі не можуть оцінюватися як позитивні або негативні. Вочевидь, розвиток комунікаційних технологій спричинив створення гуманітарного інструментарію: найефективніший спосіб впливу на цільову групу – безпосереднє включення людини в процес прийняття рішень. У цьому контексті, гуманітарні технології, з одного боку, є наслідком розвитку соціального суб'єкта, а з іншого – самі стимулюють його прогресивний розвиток.

Аналізуючи різні види гуманітарних технологій доцільно виділити технології, спрямовані на соціум, на конкретну групу, на іншого та на самого себе. Серед основних властивостей гуманітарних технологій доцільно виділити:

- рефлексивність, спрямованість на розвиток рефлексивної компетентності як у суб'єктів, до яких застосовується технологія, так і в тих, хто її використовує;
- залучення суб'єкта в процес прийняття рішень, спрямованість на розвиток суб'єктної позиції осіб, до яких технологія використовується;
- цілеорієнтованість;
- переважно перспективна спрямованість;
- ексклюзивність і оптимістичність;
- людиноспіврозмірність;
- творчо-орієнтованість;
- відсутність жорсткої структури;
- відтворювальність, відновлюваність;
- орієнтація на засвоєння культурних смислів, відбитих у дискурсах.

У сучасному суспільстві гуманітарні технології виконують ряд найважливіших соціокультурних функцій:

- вибудовування та трансляції смислів через системи культурного та соціально-психологічного проектування;
- збереження різноманіття смислових значень у вигляді гетерогенних «знакових сховищ»;
- забезпечення умов відтворення культурних і соціально-психологічних форм;
- удосконалювання інструментарію технологічного відтворення в цілому.

Невід'ємною характеристикою гуманітарних технологій є дискурсивність і дискурсогенність. Дискурсивність тут виступає найважливішою складовою комунікативних процесів, у надрах яких відбувається відтворення технологізованого знання: породження, акумуляція, взаємопроникнення, трансформація, трансляція і ретрансляція широкого спектра соціокультурних і особистісних текстів. Говорячи про дискурсогенність гуманітарних технологій, ми прагнемо підкреслити той факт, що ситуація опосередкованої комунікації неминуче породжує різного роду дискурси, які в процесі своєї взаємодії (зіткнення, перетинання, накладення, поглинання, поєднання тощо) відбивають численні соціально-психологічні інтенції, потреби, мотиви, настанови, наміри, очікування, передбачення тощо.

Однією з основних рис технології, що включає певний стратегічний набір прийомів та дій, є можливість її відчуження в певній об'єктивованій формі, тобто можливість її передачі від авторів третім особам за допомогою докладного опису, алгоритмізованих рекомендацій, викладу в навчальних текстах, технологічних інструкціях тощо, зберігаючи при цьому її результативність. Таким чином, дискурсивні технології забезпечують

зберігання, репрезентацію і передачу (доставку, транспортування, поширення) ціннісно-смыслового ресурсу, інкорпорованого в певну знаково-символічну форму (код).

Гуманітарні технології орієнтовані на розвиток особистості та на створення відповідних умов для цього розвитку. При розробці гуманітарних технологій застосовується, як правило, індивідуально-орієнтований та культурно-орієнтований підходи, виокремлення яких носить суто умовний характер. Культурно-орієнтований підхід до створення і реалізації гуманітарних технологій характеризується спрямованістю на освоєння та вдосконалювання соціальним суб'єктом (особистістю та/або групою) культурних традицій, цінностей і норм даної соціальної системи. Індивідуально-орієнтований підхід до побудови гуманітарних технологій спрямований на забезпечення можливості для людини як суб'єкта управління власними ресурсами усвідомлювати, переживати, інтерпретувати і творчо перетворювати саму себе та власне життя.

2.2. Теоретико-методологічний аналіз технологізації процесів самопроекткування

Технологізація процесів самопроекткування, як і технологізація психологічних процесів взагалі, є на сьогодні однією з найскладніших у психології. Смысл технології – у відтворюваності результатів діяльності, яка проектується і технологізується, тобто у можливості повторення її в різний час, у різних місцях і з різними виконавцями. При цьому не можна вважати, що технологія – ворог різноманітності та унікальності. Поєднання повторюваних та унікальних елементів у філософії проектування пов'язано з культурною символікою понять справжності та самоцінності. Тому проблема технологізації самопроекткування та розробки відповідних практик залишається гостро актуальною.

У критичній теорії технології виявлені два фундаментальних методологічних принципи: роль інтерпретації у технологічній моделі, а також спільна конструкція артефактів і соціальних груп (артефакти тут – предмети, створені людиною, на протигагу натуральним речам, створеним природою). Визначення проблемної технічної ситуації залежить від інтересів і цілей діячів, і, відповідно, від погляду на проблемну ситуацію залежить технічне рішення. Інакше кажучи, соціально залежними є не тільки соціально-гуманітарні технології, що досить зрозуміло, але й власне технічні технології, технології технічного проектування. Структура соціальних груп проектувальників відображується у конструкціях артефактів. Тому, виходячи з конструктивістського підходу до технологій, можна вважати, що не існує принципових відмінностей у технологіях гуманітарних (нас цікавлять психологічні) і власне технічних, якщо обидва види тлумачити як технології проектування. Про сучасну близькість і нероздільність технологій у їх стандартному технічному розумінні і технологій гуманітарних переконливо свідчить така глобальна сучасна технологія, як Інтернет.

Проблема технологій самопроектування стосується як самого процесу самопроектування (маються на увазі технології того, як будувати проект, в яких термінах і поняттях його описувати для самоусвідомлення, на що звернути увагу, звідки брати потенціал реалізації, які особистісні властивості потрібно розвинути для реалізації саме цього проекту тощо), так і впливу на людину певного віку з метою її спонукання до самопроектування і саморозвитку. Зрозуміло, що технології впливу тісно пов'язані з технологіями самопроектування, тобто проект впливу – з самопроектом.

Сучасне розуміння технологічного як постійно відтворюваної схеми діяльності і рефлексивно-соціального конструкта відповідає зняряддевій теорії діяльності Л.С.Виготського з її розширеним тлумаченням психологічних знярядь. Для сучасного етапу наукознавчого розгляду проблеми є характерним принципове зближення технологій «технічних» і технологій, скажімо, соціально-гуманітарних. Вважається, що відоме розширене тлумачення Л.С.Виготським психологічних знярядь відповідає сучасному розумінню «технічного» (технологічного) як постійно відтворюваної схеми діяльності, як рефлексивного поняття і соціального конструкта. За Грунвальдом, використання атрибуту «технологічне» підкреслює інваріантність зв'язку мета – засіб і можливість навчання – учіння відповідно до визначеної схеми діяльності. І тому не артефакти відіграють роль у цьому розрізненні, а соціокультурний контекст. Більше того, в цьому смислі однаково, чи йдеться про технологію створення технічних артефактів, чи про технологію (sic!) інтерв'ю, інтерпретації текстів, математичного доказу, акторської гри та інших соціально-гуманітарних винаходів (там само).

Взаємопроникнення технічних і соціально-гуманітарних технологій тісно пов'язане з тлумаченням поняття *артефакт*, яке у сучасній науці розглядається не тільки як штучний об'єкт, але й як кентавр, тобто об'єкт, який поєднує природний і штучний компоненти.

Поняття «психологічні технології» і, зокрема, технології (само)проектування може вважатися психологічним терміном (а не метафорою) тільки за умови його використання в контексті проектно-діяльнісної установки, або, інакше, проектувально-технологічної дослідницької парадигми.

2.3. Психологічні технології дискурсивного самопроектування особистості.

В оптиці психолого-герменевтичного підходу запропоновано концепцію розуміння дискурсивної технології як комунікативно-семіотичного процесу, що забезпечує зберігання, акумуляцію, трансформацію, трансляцію та ретрансляцію ціннісно-сміслового ресурсу, інкорпорованого в певні знаково-символічні форми, зокрема, в широкого спектра соціокультурні й особистісні тексти. Дискурсивні технології на кожному з рівнів самопроектування (плагіатор, читач, автор) мають виражену специфіку, зумовлену способами організації досвіду особистості,

текстової об'єктивності цього досвіду, стратегіями смислотворення, способами і процедурами розуміння. Основну дискурсивну технологією на рівні «плагіатора» становить висловлювання. Технологією переходу на рівень «читача» служить інформаційний діалог, у процесі якого есплікується тема висловлювань, що, у свою чергу, запускає процес структурування, фреймування «життєвого матеріалу» особистості, породження нарративних конструктів. Наративізація стає основною дискурсивною технологією особистості на рівні «читача». Для переходу на факультативний рівень «автора» особистість має опанувати технологію смислового діалогу, у процесі якого відбувається створення автонаративів. На рівні «автора», завдяки певній ціннісно-смісловій «логіці» інтеграції автонаративів у єдине смислове ціле, народжується життєвий твір особистості, остовом якого, а також засобом навігації особистості в межах якого виступає лейтмотив. Дискурсивні технології самопроекування особистості спрямовані на: тематичну організацію життєвих ситуацій на рівні «плагіатора»; просторово-часову та причинно-наслідкову структуралізацію життєвих подій на рівні «читача»; ціннісно-сміслову інтеграцію життєвої історії на рівні «автора».

І якщо для переходу з рівня «плагіатора» на наступний, більш високий, рівень індивіду для виділення головної теми висловлювань, що носять ситуативний характер, необхідно опанувати технологіями інформаційного діалогу, то на рівні «читача» йому потрібно оволодіти технологіями встановлення причинно-наслідкових і просторово-часових відносин (взаємозв'язків) між подіями власного життя та способами їхньої детермінації.

Технологією переходу особистості з рівня «читача» на рівень «автора» саме і є створення твору, що становить не одну єдину історію, а сукупність усіх життєвих сюжетів, у які потрапляє «Я», який породжується у результаті смислового діалогу. Такий діалог відбувається в результаті розбіжності між особистісними смислами різноманітних життєвих сюжетів.

У процесі створення технології побудови авторського тексту (твору), що відбиває особистісний проект людини, потрібно, на нашу думку, враховувати наступні вимоги до такого тексту:

1. Наявність головної теми (лейтмотиву) як спільного знаменника або загальної тенденції низки розповідей. Причому таких тем у розповіді може бути декілька, і вони іноді можуть переплітатися між собою.

2. Наявність головного героя розповіді. Будь-яка розповідь людини – це, по суті, її розповідь про саму себе. При цьому, незважаючи на велику кількість дійових осіб, які можуть бути присутніми в розповіді, можна говорити про переважну ідентифікацію з певним персонажем. У розповіді людини є проєкції різних граней самої себе та способи їх презентації. При цьому ідентифікація може відбуватися як з героями, так і з позицією автора (навіть якщо розповідь ведеться від першої особи, ці ідентифікації можуть розходитися).

3. Відображення в тексті головних потреб і мотивів героя (або героїв).

4. Наявність у тексті розповідей персонажів, предметів і обставин, а також, навпаки, ігнорованих автором.

5. Опис середовища та уявлень про навколишній світ, які залежно від атмосфери розповіді можуть бути схарактеризовані двома-трьома прикметниками, наприклад, сприятлива, ворожа, агресивна тощо.

6. Відображення основних конфліктів та відповідних механізмів захисту, а також природи основних страхів.

І нарешті, такий твір, за визначенням має бути діалогічним

Отже, у міру розвитку здатності особистості до самопроекування, дискурсивні технології, які вона застосовує для створення «Я-Тексту» (як проекту себе і свого життя), принципово ускладнюються: від умінь вибудувати розрізнені висловлювання («Я-Висловлювання»), що відбивають ситуативну подієвість на рівні «плагіатора», до здатності артикулювати лейтмотив як основний автонаратив особистості, що закарбовує концепцію її життєздійснень. Центральна лінія, «тема» життя, що проростає через увесь її подієвий ряд та кристалізується на рівні «автора», становить динамічну конфігурацію низки психологічних і технологічних підпроцесів.

3. ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ДИСКУРСИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ЗДІЙСНЕННЯ ЖИТТЄВОГО ТА ОСОБИСТІСНОГО ПРОЕКТІВ

3.1. Дискурсивні технології самопроекування в молодшому шкільному віці.

Самопроекування у молодшому шкільному віці – це, насамперед, спроби створення власного «проекту» на основі інтерпретації та часткової реінтерпретації пережитих життєвих подій, як своїх власних, так і подій, що відбуваються в житті найближчого оточення. Однак інтерпретація та реінтерпретація особистого досвіду молодшого школяра можлива лише за активної участі дорослого.

Важливою технологією розвитку здатності до самопроекування в молодших школярів є технологія формулювання висловлювань. Зауважимо, що будь-яке висловлювання починається з вміння дитини оцінити ситуацію спілкування. Насамперед, молодший школяр повинен чітко розуміти, для чого створюється висловлювання та для кого саме воно призначене.

Дитина першого класу часто породжує висловлювання за зразком, який отримує із соціуму (від вихователів, батьків, вчителів тощо). Як правило, вона будує побутові висловлювання, відображаючи в них ті події, що відбуваються навколо неї в даний період часу. Дані висловлювання не поширені і часто є відповіддю на звернення до дитини із соціуму. Таким чином, на даному етапі розвитку молодший школяр сприймає та аналізує певні види висловлювань, найчастіше найближчого оточення та вчителів і на їх основі конструює власні висловлювання. Назвемо їх умовно *побутовими*

імітаційними висловлюваннями. Вмінню породжувати дані висловлювання передуює робота, спрямована на розвиток мовлення дитини.

З розвитком навичок мовленнєвої діяльності молодший школяр починає породжувати *комунікативні висловлювання*, які передбачають наявність у дитини потреби щось повідомити, з кимось вступити в контакт, висловити власні думки, почуття. Однак, щоб будувати такі висловлювання молодший школяр повинен:

- вміти планувати зміст повідомлення,
- формулювати власну думку,
- аналізувати висловлювання співрозмовника,
- мати достатній словниковий запас.

Такі висловлювання молодші школярі будують на добре знайомі теми на основі інформації, взятої із соціуму: прочитаних творів, переглянутих фільмів, розповідей оточуючих, випадків із повсякденного життя дитини тощо. Саме на цьому етапі в дитини можуть з'являтися нові смисли. Синтез нових смислів у молодшому шкільному віці найчастіше відбувається в діалозі з іншими людьми (як правило батьками, вчителями, рідними і частково однолітками). Однак ні у внутрішньому діалозі, ні в діалозі з творами мистецтва молодші школярі без допомоги з боку дорослого ще не здатні синтезувати нові смисли.

Починаючи з третього класу дитина молодшого шкільного віку здатна виокремити власні риси та якості, якими вона пишається, усвідомити ті аспекти власного «Я», які їй не подобаються чи заважають. На даному етапі розвитку, поряд з комунікативними та побутовими висловлюваннями, дитина здатна породжувати особистісні «Я-висловлювання». «Я-висловлювання» дитина молодшого шкільного віку часто породжує як реакцію на те, що її схвилювало, зачепило власні інтереси. Лише наприкінці молодшого шкільного віку можна говорити про перші спроби нарративізації, як однієї з технологій розвитку здатності дитини до самопроекування.

На даному віковому етапі не варто розглядати самопроекування як процес, що є вагомим чинником особистісного розвитку. Радше за все, дитина «породжує» ті історії, які вважає значимими для батьків та референтного оточення або ж історії, які будуть схвалені оточуючими. Таким чином, не зважаючи на досить значний особистісний та інтелектуальний розвиток дитини в період молодшого шкільного віку, вона лишається на рівні «плагіатора», так як часто є головним героєм чужих нарративів, сюжетів, проєктів, які за допомогою соціуму «привласнює».

3.2. Дискурсивні технології самопроекування в підлітковому віці.

Самопроекування в підлітковому віці ми розглядаємо як розвиток можливості самостійно робити певний життєвий вибір та нести за нього відповідальність. Варто зауважити, що в ранньому підлітковому віці, як і в молодшому шкільному, не варто розглядати самопроекування як процес, що є вагомим чинником особистісного розвитку. Життєві плани підлітка, які

відображаються в наративних текстах, міні-проектах, постійно змінюються, залежно від соціального оточення дитини. Саме соціальне оточення найчастіше зумовлює зміну інтересів, бажань, прагнень, мрій підлітка. Як правило, такі проекти будуються на основі певних соціальних зразків, які підліток обирає для себе в референтній групі.

Ранній підлітковий, як і молодший шкільний вік, характеризується тим, що дитині ще досить складно створити проект свого майбутнього «Я». При породженні певних життєвих смислів дитина користується стратегією стереотипізування, копіюючи і привласнюючи смисли задані суспільством і сприймаючи їх як свої власні. На даному етапі свого розвитку підліток породжує не проекти, а, радше тексти-висловлювання, як короткий, поверхневий підсумок інформації, що сприйнята ним із соціуму. Такі висловлювання не є способом організації особистого досвіду, оскільки дитина не завжди в змозі чітко виокремити тему і суть власних висловлювань. З нашої точки зору це може бути наслідком кількох причин. Насамперед, низької комунікативної компетентності сучасних підлітків, невмінням усвідомлювати та аналізувати тексти, робити власні висновки, вести змістовний діалог не лише з автором тексту, але й в повсякденному житті.

Молодший підліток сприймає навколишній світ через короткий, яскравий сюжет чи образ. Таким чином життєві проекти підлітка також набувають стислого яскравого сюжету, який не осмислюється, часто не усвідомлюється на достатньому рівні і, як наслідок, зникає, надаючи місце такому ж яскравому короточасному сюжету. Такі сюжети часто не мають логіки, структури, завершеності й осмислення в дійсності. Почуття дорослості спонукає підлітка не лише проаналізувати значимість власного «Я», переосмислити ретроспективу свого життєвого досвіду, але й планувати особисте майбутнє і власне «Я» в цьому майбутньому.

Починаючи із середнього підліткового віку, певна частина дітей здатна втілити проект власного «Я» в наративні тексти. Часто сюжет цих проектів може бути взятий із соціальних зразків, разом з тим він наповнений власними героями, подіями, переживаннями та власним ставленням. Такі проекти часто не структуровані з точки зору часової перспективи, дитина не розуміє, які внутрішні ресурси необхідні для їх досягнення. Крім того, під впливом соціокультурного оточення підліток змінює образ власного «Я», внаслідок чого змінюється і його життєвий проект.

Найбільш сензитивним для перших спроб самопроекування є старший підлітковий вік. Якщо молодший підліток при побудові своєї життєвої історії, планів на майбутнє найчастіше копіює зразки, що є в соціумі, залишаючись на рівні «плагіатора», то ближче до старшого підліткового віку дитина поступово переходить на рівень «читача» і не просто копіює певні соціальні зразки, а на їхній основі намагається «створювати власні смислові системи». Однак часто підліток не розуміє різницю між бажанням і метою, між планами батьків на його майбутнє та власним вибором, між мрією та метою. Максималізм підлітка та його залежність від референтної групи не

дають можливості для самостійного переосмислення подій власного життя, а тим більш, планування майбутнього. Він може транслювати таку історію свого майбутнього, яку прийме і схвалить соціум, щоб бути значимим і прийнятним у ньому, не замислюючись над тим, наскільки важливою, вагомою є ця історія особисто для нього. Щоб із соціально присвоєного проекту в підлітка зародився власний проект, насамперед, необхідно розвивати нарративні способи осмислення дійсності та власного «Я».

3.3. Особливості використання дискурсивних технологій самопроекткування юнаками

За період юнацтва особистість спроможна апробувати дискурсивні технології, які властиві кожному з рівнів особистості, що самопроектується: «плагіатора», «читача», «автора». Опануванню юнаками технологіями дискурсивного самопроекткування, що означають вимір розвитку особистості, сприяє формування особистісно-вікових утворень, що забезпечують розвиток здатності до самопроекткування: відкритість новим можливостям особистісного розвитку; оволодіння смислами особистісного самовизначення; збагачення контекстуальності смислового простору особистості.

Головне вікове завдання особистісного та професійного самовизначення спонукає юнаків до освоєння соціально-культурних дискурсів, які містять у згорнутому вигляді зразки до наслідування. Процес оволодіння технологією нарративізації є поступовим освоєння особистістю функції нарративізації. Фабульні Я-тексти продукують старшокласники, які ще не визначилися у подальшому навчально-професійному та особистісному розвитку. Такі тексти характеризуються відсутністю суб'єктивно-індивідуалізованих смислів щодо власних просторово-часових характеристик себе бажаного та залишають особистість на рівні «плагіатора» у власному проектуванні.

Реалізація у текстах самопроекткування наступних функцій нарративізації: трансгресивної («здійснення виходу» за межі, встановлені соціокультурними практиками та власним життєвим досвідом, роблячи їх взаємопроникливими і стираючи зумовлені ними перепони), обробки (рефлексування індивідуального досвіду дозволяє ніби відділитись від нього, стати у позицію спостерігача за собою і сформуванню унікальної оповідної ідентичності особистості) і збагачення (репрезентація подієвих складових власного життя надає особистості певної свободи стосовно проектування (опредмечування) власного життя) життєвого досвіду, сприяє побудові Я-текстів в яких відтворюється сюжет соціокультурних дискурсів. Насичення проекту-орієнтиру індивідуалізованими смислами у формуванні оповідної ідентичності забезпечує можливість переходу особистості юнацького віку у власному самотворенні до виміру «читача». Я-тексти такого рівня вміщують більш індивідуалізований опис власної особистості та вирізняються від

тестів, які продукуються у підлітковому віці, сформованістю відчуття плинності часу.

Вікове формування – відчуття плинності та мінливості особистого часу і простору сприяє оволодінню смислами особистісного самовизначення, що надає можливості будувати Я-тексти з відтворенням сюжету особистісного розвитку. Сюжети майбутнього в юнаків набувають більшої реалістичності та, відповідно, рис імплементації. Недостатній рівень рефлексивності не дозволяє особистості здійснити крок до виміру «читача» у власному самопроекуванні. У такому разі, часово-просторова канва сюжету саморозвитку відбиває поточний час і реалістичність простору, але не навантажується смислами індивідуального минулого, теперішнього чи майбутнього. Достатній рівень системної рефлексії дозволяє використовувати такі інтерпретативні процеси, що сприяють продукуванню власних сюжетів з врахуванням реалістичності наявного та лінійності можливого контекстів на базі тих інтерпретативних рамок, які задані соціокультурним оточенням. Наративізація проінтерпретованих у контексті особистих просторово-часових відношень соціокультурних сюжетів сприяє переходу особистості до виміру розвитку особистості як дискурсивного суб'єкта – «читача». У футуристичних Я-текстах вже чітко виражається авторська позиція, суб'єктна активність, висвітлюється реальна модальність подій, активно інтерпретується та реінтерпретується власний життєвий досвід. На цьому рівні у досить значної частини осіб юнацького віку завершується розвиток особистості як дискурсивного суб'єкта самопроекування.

Інша частина осіб старшого юнацького віку, рефлектуючи над привласненим сюжетом, «розглядають» його у різних контекстах, що робить їх більш лабільними та здатними до самопроекування. Збагачення контекстуальності смислового простору особистості потребує прийняття відповідальності за здійснений вибір, яка базується на свободі виборів. Саморозуміння та самоприйняття є канвою для смислового наповнення сюжету власного життя та проекту своєї особистості. Межі свободи і відповідальності у процесі самопроекування встановлюються самою особистістю. Опанування технологією смислового діалогу, яка є умовою переходу на рівень «автора» під кінець юнацького віку, можливо через практику самозмін, що сприяє самодетермінованій мінливості особистості. У процесі самопроекування особистості юнаків автонаратив, орієнтований на самозміни, може об'єктивуватись у двох вимірах: в іманентному соціокультурному смислового просторі та з трансгресивною функцією. Тексти з сюжетом в іманентному просторі спрямовані на вирішення соціально орієнтованих завдань саморозвитку та характеризуються зв'язністю і цілісністю, що вказує на їх усвідомленість і насиченість індивідуальними смислами. У цьому разі особистість впевнено досягає рівня «читача». У процесі здійснення виборів із завдань екзистенційного характеру особистості необхідно трансцендентуватися щодо іманентних смислів соціокультурного простору. Смыслотворчі дискурсивні практики

забезпечують зміни у ментальній моделі світу та сприяють переходу особистості до виміру «автора». Перехід до виміру «авторства» можливий за наявності здійснених екзистенційних виборів на кінець вікового періоду юнацтва. Повноцінне «авторство» можливе у зрілому віці.

Отже, особистість юнацького віку за сприятливих обставин долає шлях від нарративізації дискурсивних соціокультурних утворень (як «поглинання» та привласнення їх смислів) до, за умови збагачення контекстуальності власного смислового простору, оволодіння технологією смислового діалогу та побудови автонаративу в іманентному соціокультурному смислового просторі. Щодо створення в автонаративах власних смислових систем на основі впорядкування ментальної моделі світу «від свого до чужого», то на кінець юнацького віку у незначній кількості осіб їх можна спостерігати лише у деяких автонаративах юнаків, що висвітлюють найменш соціально заангажовані сфери їхнього життєздійснення, наприклад, сфери захоплень, хобі, самоздійснення, індивідуалізованого навчання та творчості у професійній діяльності. Спонукають та надають можливості породженню таких автонаративів дискурсивні практики інтерпретативного збагачення, які насичуються взаємопронизаними смислами соціокультурного та індивідуального досвідів і мають спрямованість на світи можливого.

Технологізація дискурсивних практик саморозвитку в юнацькому віці має свої особливості. Зокрема, технологізація як частота відтворюваності у текстах фабульно-сюжетних моделей себе бажаного пов'язана із сферами життєтворення особистості. Причому найчастіше відтворюються Я-тексти, у яких описується бажана особистість у навчально-професійній сфері. Соціальні інститути спонукають розвиток нарративізації соціокультурних дискурсів здебільшого у цій сфері. Я-тексти насичуються переважно адаптивними практиками саморозвитку, що детермінуються зовнішніми обставинами і спрямовані на відтворення сюжетів, які транслуються соціумом. Особистість, яка «знаходиться у полоні» адаптивних практик, не прагне підніматися вище виміру особистого розвитку «плагіатора».

Дещо нижча частота відтворюваності моделей в індивідуально обраних заняттях, захопленнях, хобі та у сфері дружби. Я-тексти містять опис практик, спрямованих на самозміни, що ґрунтуються на визнанні можливостей саморозвитку, включають опис шляхів самовдосконалення та ґрунтуються на обранні із арсеналу метанаративів сюжетів для власного розвитку, які насичуються особистими смислами. Наративи, що висвітлюють подібні сфери життя юнаків мають більше модальне різноманіття. У межах цих сфер більший відсоток осіб оволодіває здатностями для досягнення рівня «читача».

Сфера суто особистісного розвитку, яка здебільшого охоплює задоволення потреб екзистенційного характеру, є найбільш відкритою для оволодіння практиками інтерпретативного збагачення особистих смислів. Тексти життєвого проекту насичуються взаємопроникними смислами соціокультурного та індивідуального досвідів і мають спрямованість на різні

варіанти можливого майбутнього. У розповідях осіб юнацького віку екзистенційні потреби у розвитку власної особистості не займають провідної позиції.

Описуючи власну особистість, юнаки в цілому спрямовують тематику футуристичного нарративу в якусь певну сферу життєтворення, досягнення якої забезпечує виконання завдань на соціалізацію. Наративи юнаків не інтегруються в єдине ціле (відсутній лейтмотив), що призводить до різноплановості самопроекування особистості залежно від різних сфер життя.

3.4. Дискурсивні технології самопроекування дорослих.

Найбільш характерним для вікової групи дорослих є функціонально зумовлене самопроекування, що спровоковане та визначається потребами конкретного життєвого самопроекту і забезпечує саму можливість реалізації цього проекту. Таким життєвим проектом може бути досягнення певного професійного рівня, входження у певну спільноту (професійну, суспільну, сімейну, тощо), забезпечення певних соціальних стосунків тощо. Саме в рамках життєвих проектів відбувається соціалізація, адаптація людини до соціального середовища, «натягування» на себе «прийняттого» життєвого чи особистісного сценарію. Самопроекування в рамках життєвого проекту полягає у свідомому чи несвідомому набутті певних індивідуальних якостей, необхідних для здійснення мети проекту, чи позбавленні від деяких небажаних рис особистості. Це свідомий тренінг особистості в конкретному зовні визначеному напрямку, обраному особою для себе. Таке функціонально зумовлене самопроекування більш характерне для першої половини життя дорослої людини, коли треба зайняти певне місце в житті. Для цієї технології характерні усвідомленість, осмисленість, цілеспрямованість, неприхованість, артикульованість.

Можливі продуктивні і непродуктивні сценарії подальшого розгортання процесу самопроекування. Непродуктивний призводить до нереалізованості життєвого проекту; мрія або марево про себе «іншого» породжує дратуюче відчуття нездійсненності. Справжньої роботи над вирішенням задач з самоздійснення людина не веде, це тільки гра зі смислами у себе «можливого» без виходу на конструктив. Для виправдання зупинки у розвитку, що її зріла доросла особа хоч і не артикулює для себе, але відчуває, вона підсвідомо підбирає виправдання, звинувачуючи обставини, оточуючих, час, виховання, власні особистісні риси, тощо.

Розповсюдженою є технологія паралельного життєвому, але тільки почасти усвідомленого самопроекування – коли людина змінюється самими обставинами своєї діяльності в рамках життєвого проекту, в який потрапила. Життєвий проект завжди є не тільки контекстом, а й могутньою рушійною силою змін особистості, і в цьому випадку він працює як свого роду тренінг особистості у конкретному напрямку, незалежно від її вольових зусиль і намірів.

Має особливості самопроекування на переломі життя особистості, коли попередній життєвий проект (успішний чи ні) себе вичерпав, і перед особистістю постає завдання будувати новий етап життя на основі нового життєвого чи особистісного самопроекту. Провідною технологією у цьому стані є технологія смислового діалогу.

На відміну від цього у дійсно кризових ситуаціях життя людини, коли попередні життєві проекти стають неможливими із-за кризової зміни обставин, людина ще психологічно не визріла як для закінчення цієї частини життя, так і для переходу на нову. Проте, оскільки вже є певний досвід самопроекування, отриманий на попередньому етапі життя, то коли (і якщо) людині вдається опанувати природні реакції на загрозу (втечу, агресію, ступор), починають працювати одночасно всі задіяні у самопроекуванні технології.

Менш розповсюдженою технологією самопроекування у дорослих є глибоко прихований від оточення, проте усвідомлений і добре артикульований індивідуальний самопроект, мета якого – цілеспрямований саморозвиток, самореалізація, який може йти всупереч життєвим проектам, на тлі (чи на базі, на ресурсах) яких реалізується. На відміну від попередніх, тут життєвий проект – супровід, база чи навіть перешкода основній життєвій програмі – здійсненню саморозвитку і самореалізації. Саме цей вид самопроекування називають особистісним самопроекуванням. Основними групами дорослих, що реалізують такий тип самопроекування, є (1) творчо орієнтовані особистості (митці, науковці, тощо), (2) особи, зосереджені на реалізації своїх усвідомлених духовних потреб, (3) особи з розвиненими екзистенційними рисами свідомості у скрутних життєвих обставинах, тощо.

Можливі більш активний, діяльнісний варіант технології цього типу і більш пасивний. Перша з цих технологій – активна – реалізує активний пошук суб'єктом шляхів і засобів для саморозвитку, тобто передбачає пошук життєвого проекту, який грав би роль інструменту для саморозвитку. Часто в такий особистісний проект зрілої дорослої особи виливається усвідомлене (можливо вже в зрілому віці), але не реалізоване покликання.

Аналіз емпіричного матеріалу дозволив виявити феномен існування у зрілої особистості незадоволеної соціально прийнятими формами дискурсу потреби наративувати та обговорювати свої особистісні нароби, особливо у більш пізні вікові періоди життя, коли усвідомлена внутрішня робота зі своїм досвідом стає нагальною потребою. Це дозволило нам зробити висновок про бажаний цілеспрямований розвиток наративної компетентності у представників усіх без винятку спеціальностей, для того щоб представники далеких від текстової діяльності професій мали таке знаряддя, яке знадобиться їм, коли їхня особистість «дозріє» до текстопороджувального рівня. Важливим компонентом наративної компетентності такого роду має бути паралельний розвиток і рефлексивної компетентності, звички й потреби усвідомлювати, текстуалізовувати і наративізувати свої відчуття. Можна

припустити, що людина, яка навчена це робити, буде більше готова до самопроекування, особливо, особистісного.

Психологічні механізми і прояви цієї технології у різних вікових групах дорослих суттєво відрізняються. У ранніх дорослих особистісне самопроекування часто скероване прагненням людини підлаштуватися під ідеали, нав'язані соціумом. Це варіант того самого «плагіату» і «читання», про яке йшлося вище при обговоренні самопроекування, викликаного потребами конкретного життєвого самопроекту, але тут взірцем є певний соціально схвалений, «модний», тип особистості або певний привабливий і модний спосіб життя молодшої людини. Але спрямування активної діяльності молодшої особи на вирощування своєї особистості призводить до дійсно швидкого засвоєння нею технологій самопроекування і, як правило, успішної реалізації цього в подальших життєвих проектах. Характерно, що саме розуміння «життєвого проекту» при цьому суттєво формується ідеалами особистісного зростання.

У дорослих пізнього середнього віку, які вже успішно функціонують у якомусь життєвому проекті, розвиток особистості іноді призводить до усвідомлення нереалізованості якоїсь певної грані покликання, що примушує зрілого суб'єкта активно шукати технології саморозвитку в бажаному напрямку, послідовно виступаючи і «плагіатором», і «читачем», і «автором»; пізно усвідомлене покликання, як правило, вже не покидає людину, «веде» її, породжуючи проект за проектом, стає «нуждою» (за С.Д. Максименком).

Пасивний варіант технології полягає у перманентному настрої особи на самоусвідомлення, відстеження власного рівня, проявів власних якостей; присутні лише рефлексивні процеси, самоспостереження, переосмислення власного досвіду, переживання, тощо – без конкретного цілепокладання. Це, безумовно, самопроекування у формі постійної щоденної роботи всієї схеми, але без підключення блоку «життєвий проект». Життєвим проектом тут виступає вся схема особистісного самопроекування в цілому – вона організує життя людини, незалежно від того, чим конкретно людина займається у житті.

3.5. Технології самопроекування в старості

Самопроекування і відповідні технології є інтенціональним підґрунтям саморозвитку на всіх вікових рівнях. Однак безумовною є специфіка технологій самопроекування в похилому віці, їх відмінність від технологій самопроекування у більш молодому віці, пов'язана із специфікою розвитку і саморозвитку в цьому віці. Для похилого віку є очевидним неприйнятність прискорення (акселерації) психічного розвитку, його неможливість в умовах обмеженого життєвого ресурсу. Тому на всіх етапах самопроекування в старості, а саме етапі рефлексії завдань саморозвитку, етапі визначення проекту результату, проекту процесу і відповідних технологій саморозвитку, а також визначення критеріїв події саморозвитку, технології зводяться до процедур певної ампліфікації, збагачення психічного розвитку. Усвідомлене самопроекування особистості

в старості передбачає самостійне прийняття рішення про напрямки такої ампліфікації на ґрунті розуміння власних інволюційних дефіцитів. Принциповим моментом тут є здебільшого відсутність дії, дієвої складової, а, навпаки, орієнтація на зміни і перетворення ментальної моделі світу, тобто внутрішній особистісний саморозвиток.

Завдання самопроекування і саморозвитку в старості визначаються і вирішуються в основному самостійно, вони принципово індивідуалізовані, тісно пов'язані зі ставленням конкретної людини похилого віку до всіх рівнів майбутнього, з розумінням їх місця і значущості у власному житті, з поправкою на вік, стан здоров'я, сімейний стан, професійні здобутки тощо. Тому можна стверджувати, що механізмом розвитку в старості виступає «самостійне самопроекування». Звідси випливає загальна специфіка розвитку в старості, який принципово виступає як саморозвиток і вимагає спеціальної праці над собою, – від інтелектуальної до фізичної, – яку ми пропонуємо назвати «діяльністю саморозвитку». Діяльність (праця) саморозвитку є окремою, специфічно організованою діяльністю, яку ми пропонуємо вважати провідною діяльністю в старості. Саме діяльність саморозвитку в старості відповідає, на нашу думку, поняттю «автор» в теоретико-методологічній концепції самопроекування Н.В.Чепелевої.

Провідними технологіями самопроекування в старості є такі.

Технологія самопроекування: пошук смислу життя в старості.

Основною екзистенційною проблемою старості є утримання структури смислу життя, яка розпадається. Автонарратив утримує той старий смисл, який з точки зору старості визнається адекватним, і сприяє його узгодженню з реальним актуальним смислом, смислом сьогодення, а також породженню нових актуальних смислів. У зв'язку з обмеженістю життєвого ресурсу в старості, розгляд проблем смислотворення і смислосбереження має орієнтуватися не тільки на сучасне і майбутнє, однак і на минуле, його аналіз і подекуди переосмислення.

Діалогові технології самопроекування. Місце значущого іншого в ментальній моделі світу людини похилого віку.

Для старої людини інший часто розглядається як тотожний собі, або, навпаки, стара людина розглядає себе як тотожно цьому значущому іншому. Значущий інший є, можливо, третім в будь-якому діалогічному спілкуванні старої людини, на що треба зважати, реалізуючи діалогові технології впливу на самопроекування людини похилого віку. Крім того, вплив значущого іншого, особливо такого, який уже пішов з життя, є принципово підтримуючим для літньої людини, тому що допомагає працювати зі страхом небуття.

Технологія самопроекування в старості і переборення танатофобії. Танатофобія і дементивні процеси. Серед технологій самопроекування у старості одне з найважливіших місць посідає технологія переборення, якщо й не старості взагалі, так одного з найбільш чужих її моментів: переборення танатофобії, тобто страху смерті. Смерть, безумовно, має бути урахована як

чинник при створенні технології самопроекування у будь-якому віці, однак старість у цьому плані є специфічним періодом.

Отже, технології самопроекування в старості передбачають здатність до трансформації (плинності, рухомості) ментальної моделі світу в старості. Така плинність є необхідною в усіх напрямках: і в напрямку ставлення до себе, і в напрямку ставлення до інших, і в напрямку ставлення до довкілля. В старості, зважаючи на принципові фізичні та фізіологічні зміни, обмежену мобільність тощо, основними ознаками такої трансформації, на нашу думку, можуть бути зміни в автонаративі, інакше кажучи, інтерпретаційні перетворення ментальної моделі.

Принциповим моментом в старості є те, що обмежений життєвий ресурс зменшує, у тому числі, можливості розгорнуто входити до циклу безперервного самопроекування з ефективною діагностикою як ресурсів, так й успішності реалізації.

3.6. Дискурсивні технології самопроекування особистості в кризових життєвих обставинах, пов'язаних із важкою соматичною хворобою.

Дискурсивні технології самопроекування під час кризових психологічних станів через важкі хвороби мають свою специфіку, яка досить часто спричинюється інтенсифікацією ціннісно-смыслових процесів внаслідок діагностування такої хвороби та лікування. Чинники, які мають вплив на процес усвідомлення власних ідентичностей і потреба у самозмінюванні, відчутно корелюють з перебігом захворювання та динамікою стабілізації та одужання.

Стратегії усвідомлення та інтеграції історії, яка передує хворобі, можуть бути суттєво різними. Робити висновки, про те, до якого рівня організації досвіду у поточному проміжку часу апелює особистість, можна, виходячи з наступних параметрів: «способи організації власного досвіду, смисл, у якому цей досвід відображається, способи розуміння, особливості текстотворення та характеристики текстів, у яких об'єктивується це розуміння, і які лежать в основі як життєвих, так й особистісних проєктів» (Чепелева, Рудницька).

На умовно нижчому, біологічному рівні розвитку особистості, вона відштовхується від так званих життєвих практик та діє певним чином автоматизовано, сприймаючи ті практики, які пропонує соціум. Також хворі, які тяжіють до такого рівня організації життєвого досвіду, сприймають настанови соціуму як керівництво до дії, некритичним чином, хворий приймає на віру запропоновані соціумом практики, і проживає їх без усвідомлення прийнятності, доцільності, екологічності та продуктивності їх здійснення. Якщо попередній життєвий досвід сприймається особистістю як незадовільний, то вона буде проєкувати себе з наміром змінити наявні ідентичності, у яких Я буде змінено таким чином, щоб «Я-майбутній» був запереченням «Я-наявного» або ж суттєво відмінним від нього. Домінують фантазії, мрії, надії, сподівання.

На наступному рівні організації життєвого досвіду – соціальному – особистість, що має важке соматичне захворювання, може варіювати свої смислові підходи до розуміння власної історії та ідентичностей. На даному рівні з'являються так звані фрейми, – певні смислові рамки, також запозичені у соціуму як ціннісні конструкти, але, на відміну від практик, фрейми можуть усвідомлюються як алгоритми розуміння досвіду, варіюватися. Фрейм диктує певний ракурс бачення власної історії та себе у цій історії, але водночас починає формувати можливість «теми з варіаціями», зіштовхуючи людину з розумінням певних обмежень та наслідків її форматування реальності. Хворий не завжди формулює свої завдання щодо змін власне себе, як правило, вони знаходяться у тісному зв'язку з життєвими проектами, тобто плануванням змін у власному житті, самопроекткування є похідним від того, що подієво заплановано особистістю.

На третьому, особистісному рівні організації життєвого досвіду в особистості з'являється здатність систематизувати, узгоджувати свій досвід у багатоманітності його ціннісних складових. У цьому випадку комунікація з соціумом формується вже на особливих засадах: особистість не тільки усвідомлює власні ціннісні конструкції, але й у діалозі з оточенням цілком впевнено використовує свої власні пріоритети у розумінні досвіду та плануванні майбутнього й самозмінювання. Особливістю даного рівня організації життєвого досвіду є потенційна можливість варіювати ставлення до життєвих ситуацій, шукати свої смислові коди, групувати їх навколо ціннісних зон з високою пластичністю смислоутворення. Нові смисли та ідентичності не виникають «на порожньому місці», й не обов'язково є абсолютно новими, досить часто вони мають передвісників, які вже подавали ознаки існування у попередньому досвіді, але з тих чи інших причин не були «активовані» таким чином, щоб відігравати важливу роль у житті особистості, проте їх існування навіть у зародковому стані стає точкою відліку для розгортання нового кластеру смислів та нової/нових ідентичності/-ей.

Смисли, які використовує у процесі вибору напрямку розвитку власної історії та самозмінювання, також відрізняються за рівнем складності. Наприклад, користуючись запозиченими смислами та стратегію взаємодії зі смислом, яку позначено як стереотипізування, ми розуміємо, що у даному випадку особистість мінімізує власні зусилля щодо пошуку смислу. Свої тексти, особисті історії особистості даного рівня часто пишуть як хроніку, констатацію певних фактів, без ознак осмислення досвіду, інколи без визначення емоційних проявів, без означення власного ставлення до подій, які відбуваються.

Розвиваючи здатність розрізняти смисл як такий, що приходить ззовні, особистість поступово починає ставитись до смислів вибірково, як «читач», деякі обирає як задовільні та присвоює, «поглинає», але робить це поки дуже хаотичним чином, не розрізняючи тонкощі тих ціннісних конструкцій, які їй пропонуються. Вибір певного соціального «правильно», соціально-

схвалюваного сюжету може бути стихійним, емоційно детермінованим, випадковим.

Перехід на іншу стадію само-конструювання відбувається у випадку, якщо особистість виокремлює інші версії взаємодії «Я» та хвороби, внаслідок яких її стратегії та технології самозмінювання також будуть варіативними. На цій фазі смислопородження вона може ідентифікувати хворобу як «ворога», «виклик», «тимчасову зміну звичного перебігу життя», «кінець життя», тощо, і відповідно до того, яка з версій приймається як базова, стратегії самопроекткування та його технології теж будуть вирізнятися. Рефлексивні процеси на цій стадії життєвого та особистісного самопроекткування є уривчастими, епізодичними, дискретними. Автонарativi цього рівня відзначаються відчутними запозиченнями сюжетних ліній, але є тенденція розстановки акцентів, які роблять їх відмінними від вхідних, ввідних. Особистість може усвідомлювати власні «фільтри» та змінювати їх. Якщо отриманий текст, особливо коли він стосується теми саморозвитку, видається особистості спорідненим з її смисловими утвореннями – вона може приміряти його на себе, й інколи розглядає текст Іншого як варіанти пошуку власної зони розвитку. У випадку, коли текст здається особистості надзвичайно далеким від її інтерпретативних схем – вона може поставити під сумнів свої смислові конструкції, але у більшій частині випадків взагалі не сприймає отримані смислові послання, тому що вони не містять зрозумілих для неї смислових кодів.

Складна хвороба часто спонукає особистість не лише відтворювати смислові конструкти, отримані «ззовні», не лише вбудовувати їх у власну ціннісну систему, а й породжувати власні нарativi та застосовувати наративні технології, які є ознакою важливих особистісних змін та індикатором трансформації власне процесів смислотворення. Це властиво більш розвинутих способам організації життєвого досвіду, які у використовуваній нами парадигмі можна віднести вже до наступного рівня смислотворення: особистісного. У цьому випадку найважливішим новоутворенням є усвідомлення авторства власного життя, його потенційних сюжетів та їх наслідків. Особистісний рівень смислотворення не передбачає «закривання очей» на реальні проблеми та специфіку перебігу життя, яке приносить складне захворювання, такий сценарій витіснення властивий «нижчим» рівням, у даному випадку всі об'єктивні особливості враховані, але хворий-«автор» шукає і знаходить способи всередині такого заданого «сценарію» способи самоздійснення, які дають йому відчуття задовільного життя, а інколи й суб'єктивно повноцінного життя. Має місце активне занурення у власний ціннісний простір та регулярне «прибирання» в ньому: смислові конструкції узгоджені між собою, при цьому їх зв'язок досить гнучкий, такий, що передбачає переосмислення, перевизначення у випадку, коли особистість отримує «ззовні» певні корективи.

3.7. Особливості застосування дискурсивних технологій самопроекування користувачами Інтернету.

Сучасна людина занурена в Інтернет-дискурс, який стає невід'ємною частиною загального дискурсу культури. Комунікації в Інтернет-середовищі мають певну специфіку, тенденцію до максимальної ущільненості інформації, збільшення кількості вірцевих текстів, зростання рівня емоційної насиченості та експресивності повідомлень у соціальних мережах.

Метою дослідження було визначення ролі і місця вірцевих Інтернет-текстів у контексті самопроекування користувачів Інтернету.

Лаконічні за формою вірцеві Інтернет-тексти (афоризми, цитати, крилаті вислови), що на сьогоднішній день поширені в соціальних мережах, швидко запам'ятовуються та можуть ставати мемами для широкого вжитку. У своєму дослідженні ми виходимо з того, що меми як ціннісно-сміслові утворення можуть виконувати роль стартової платформи для процесу самопроекування особистості. Зазначимо, що вірцевим текстом стає будь який текст у разі його емоційної та смислової співзвучності з реципієнтом. Пошук і віднайдення для себе мемів, що описують стан певної проблемної ситуації, мету, способи дії допомагають сконцентруватися на їхньому смислі, вплести їх у контекст власного життя і майбутніх подій.

Меми, за своєю суттю, є чітко означеною «точкою зору» автора з певного приводу чи факту, що часто стоїть осторонь від цілісного образу світосприйняття, а інколи вливається в динамічний потік «константних» життєвих ухвалень. Завдяки точці зору відбувається перспективне бачення об'єктів, які інакше не могли б бути сприйняті.

Присвоєні особистістю мотиваційні вірцеві тексти з Інтернету, які окреслюють коло «вибірково-значимого» в житті людини (сюжети, персонажі, архетипи, причини), можуть визначати стратегії само осмислення особистості. Це «персонально-значиме» спонукає до рефлексії власного досвіду та його трансформації. Мотиваційні міні історії розглядаються як такі, що можуть відбутися в житті людини тому, що у вірцевому тексті закладені мотиви, тема, способи дії, які спрямовуються особистістю на те, що «все може піти інакше», а проєкування нових життєвих реалій означає процес досягнення «кращого життя».

Проте вірцевий текст може сприйматися і як «чужий смисл», що викликає в особистості реакцію неприйняття чи опору. У цій ситуації він буде виконувати провокаційну функцію, стимулюючи людину надати власну реплікаційну відповідь на «чужі» смислові послання (звернення) вірцевого тексту. Саме це смислове напруження і відкриває перед особистістю можливості пошуку власних шляхів розв'язання життєвих задач і вибудовування проєктів власного життя та самої себе. Отже, в обох випадках відбувається вихід на новий щабель «імовірно-можливо значимого», що містить ресурси для розвитку особистості та її самопроекування.

В Інтернеті відбувається віднайдення готового смислу, який є співзвучним незавершеній історії з минулого чи пов'язаний з пошуком

ресурсів для «старту в майбутнє». За таких обставин людина може швидко проаналізувати особистісні чи соціальні причини невдалого завершення життєвої ситуації. Нове віднайдене ціннісно-сміслове настановлення для людини дає не тільки новий поштовх, а й нові варіації досягнення, розуміння того, що з даними труднощами чи ситуаціями зітнулася не вона одна. Отже, отримуючи готовий соціокультурний смисловий взірць для подальшого застосування в життєвих обставинах, Інтернет-користувач відчуває себе причетним до колективного соціокультурного досвіду і його співучасником «не гіршим за інших». Тут відбувається пошук особистісних ресурсів для реінтерпретації ситуації та її завершення. Особистість продумує шляхи виправлення ситуації для продуктивного завершення історії, або проектує перспективу власного розвитку.

У межах трирівневої моделі особистості, що спрямована на процес самопроекування («плагіатор», «читач», «автор»), запропонованої Н.В. Чепелевою та С.Ю. Рудницькою, ми вбачаємо певні особливості побудови особистісних проектів користувачами соціальних мереж за допомогою лаконічних взірцевих Інтернет-текстів (мемів).

Так, на рівні «плагіатора» особистість копіює меми, не породжуючи власних смислів. Тут Інтернет-користувач стикається із взірцевими текстами, що є близькими йому особисто за змістом та копіює їх собі на сторінку в соціальних мережах з метою запам'ятати і використати при подібній нагоді. При наявності великої кількості запозичених мотиваторів людина не здатна утримати їх у пам'яті і використати в майбутньому.

На рівні «читача» для особистості характерним є інтерпретація соціокультурного матеріалу та її співвіднесення з власним досвідом. Інтернет-користувач виділяє з безлічі мотиваційних текстів декілька чи один для більш глибокої інтерпретації, осмислення, порівняння з власним досвідом. Людина намагається підібрати свої влучні слова, створити власні наративи. На цьому рівні може відбуватись вивільнення від зразкових схем і використання своїх інтерпретаційних варіантів. Мемі тут розгортаються в наративи.

На рівні «автора» особистість створює власну смислову систему, встановлює власні відношення (зв'язки) між окремими смисловими вузлами її карти світу, стає автором себе і власного життя. На цьому рівні Інтернет користувач, визначивши для себе певне завдання на пошук смислових зв'язків, розуміє, що не можна рухатись у різних «смислових напрямках» одночасно. Внаслідок інтеграції смислового простору особистості, через смисловий діалог із Собою та Іншим, конструється власний смисловий концепт (зокрема у формі мему) як лейтмотив власного життя, що може слугувати надалі взірцевим текстом для Інших, провокувати їх на відкриття своїх власних смислів.

Отже, мемі як взірцеві Інтернет-тексти можуть слугувати стартовою основою для самопроекування користувачів Інтернету.

III. ВИСНОВКИ

Самопроектування – це процес збагачення і трансформації смислового простору особистості, що відбувається в результаті розуміння та інтерпретації індивідуального досвіду, який узагальнюється на основі внутрішніх інтенцій особистості та структурується під впливом цілей, мотивів та намірів людини. Воно спирається на соціокультурні концепти, що організують особистісний досвід. Самопроектування здійснюється через дискурсивні практики, які передбачають створення власних дискурсивних проектів. Самопроектування спрямовано на створення особистістю ідеальних моделей себе, причому зміст цих моделей може багаторазово трансформуватися залежно від завдань, які ставить перед людиною соціум, та які вона приймає шляхом процесів їх перевизначення та довизначення. Це, у свою чергу, призводить до реконструкції особистістю як власних уявлень про зовнішню та внутрішню реальність, так і результатів інтерпретації та реінтерпретації особистого досвіду. Основними дискурсивними моделями особистих проектів є наратив як створення власної ідеальної історії та тезаурус як створення ідеальної особистісно неповторної картини світу.

У межах психолого-герменевтичного підходу гуманітарну технологію доцільно розглядати як технологію дискурсивну, тобто комунікативно-семіотичний процес, який забезпечує зберігання, акумуляцію, трансформацію, трансляцію та ретрансляцію ціннісно-смислового ресурсу, інкорпорованого в певні знаково-символічні форми, насамперед, у соціокультурні й особистісні тексти. Основними функціями дискурсивних технологій є: вибудовування і трансляція смислів через системи культурного та соціально-психологічного проектування; збереження різноманіття смислових значень у вигляді гетерогенних «знакових сховищ»; забезпечення умов відтворення культурних і соціально-психологічних форм; удосконалювання інструментарію технологічного відтворення в цілому.

Основний смисл технології – у відтворюваності результатів діяльності, яка проектується і технологізується, тобто у можливості повторення її в різний час, у різних місцях і з різними виконавцями. Для дискурсивного самопроектування адекватними є рефлексивні технології, пов'язані з уявленням про рефлексивний вихід, який передбачає побудову більш широкого контексту аналізу проблем, розширення звичних і завужених рамок, а також постановку рефлексивної задачі і перенесення рефлексивних процесів на самоуправління, самоорганізацію і саморозвиток.

Дискурсивні технології – це технології створення, функціонування та трансформації смислів. Вони спрямовані на забезпечення особистості можливістю управляти власними ресурсами, усвідомлювати, інтерпретувати, переживати та трансформувати себе та власне життя.

Нормативна модель дискурсивного самопроектування особистості має охоплювати усі складові даного процесу, починаючи від зародження протопроєкту як задуму себе до трансформації вже реалізованого проекту

залежно від внутрішньої оцінки стану реалізації основних життєвих та смислових задач, досягнення як життєвих цілей, так і цілей саморозвитку.

Особистість, здатна до самопроектування, повинна бути спрямована на саморозвиток та володіти цілою низкою характеристик, які дають їй змогу створювати життєвий та особистісний проекти, усвідомлювати та аналізувати їх, а також втілювати та трансформувати їх, спираючись на очікувані результати. У зв'язку з цим визначено основні рівні дискурсивного самопроектування особистості («плагіатор», «читач», «автор»), що співвідносяться з вимірами розвитку особистості за Д. Леонтьєвим – біологічним, соціальним та особистісним. Дискурсивні технології самопроектування на кожному з виділених рівнів мають виражену специфіку, зумовлену способами організації досвіду особистості, текстової об'єктивації цього досвіду, стратегіями смислотворення, способами і процедурами розуміння.

Основною дискурсивною технологією особистості на першому рівні є *висловлювання*. Технологією переходу на рівень «читача» служить *інформаційний діалог*, у процесі якого есплікується тема висловлювань, що, у свою чергу, запускає процес структурування, фреймування «життєвого матеріалу» особистості, породження наративних конструктів. *Наративізація* стає основною дискурсивною технологією особистості на рівні «читача». Для переходу на факультативний рівень «автора» особистість має опанувати технологію *смислового діалогу*, у процесі якого відбувається створення автонаративів. На рівні «автора», завдяки певній ціннісно-смислової «логіці» інтеграції автонаративів у єдине смислове ціле, народжується життєвий *твір* як смислова форма персоналізованого втілення людини, тобто простір народження автора.

Дискурсивні технології самопроектування особистості спрямовані також на: тематичну організацію життєвих ситуацій на рівні «плагіатора»; просторово-часову та причинно-наслідкову структуралізацію життєвих подій на рівні «читача»; ціннісно-смислову інтеграцію життєвої історії на рівні «автора».

Унікальні особистісні проекти передбачають збагачення переживань, пов'язаних з конструюванням просторово-часових відношень, розширення простору смислового осягнення дійсності та створення власних смислових систем. Цьому сприяє діалогічне розуміння, зіставлення соціокультурних й особистісних смислів, передбачення та прийняття світів можливого.

На основі нормативної моделі самопроектування та моделі особистості, здатної до самопроектування, визначено шляхи вибудовування відповідних технологій у молодшому шкільному, підлітковому, юнацькому, дорослому та похилому віці, а також у складних життєвих обставинах, пов'язаних із соматичними захворюваннями та у користувачів соціальних мереж.

Розвиваючи у молодшого школяра здатність до самопроектування, доцільно застосовувати дискурсивні технології, спрямовані на мовленнєвий розвиток дитини, її комунікативну компетентність, вміння будувати

висловлювання, в яких відображений життєвий досвід дитини, особливості її особистості, що забезпечується використанням наративних технологій.

У підлітковому віці доцільно застосовувати такі дискурсивні технології: технологія виокремлення теми висловлювань, що відкриває можливість діагностувати наявність власних ресурсів для здійснення життєвих планів дитини; технології наративізації життєвого досвіду; технологія діалогічної взаємодії з Іншим, що забезпечує розвиток і вдосконалення власного «Я».

У період юнацького віку апробуються практики технологічного процесу самопроектування особистості, які властиві усім етапам розвитку здатності особистості до самопроектування. Основною дискурсивною практикою самопроектування юнацького віку є наративізація як «поглинання» особистістю соціокультурних смислів. Рівень наративізації забезпечується певними віковими утвореннями, серед яких особистісне самовизначення та усвідомленість, осмисленість, цілеспрямованість, неприхованість, артикульованість.

Виділено найбільш розповсюджені технологічні прийоми, характерні для дорослої особистості. Визначено, що для технологій самопроектування характерним є усвідомленість, осмисленість, цілеспрямованість, неприхованість, артикульованість. Виділено та проаналізовано технологію «провокації» як універсального механізму, який спричиняє зрушення дорослої особи з усталеного шляху, з досягнутої та зафіксованої обставинами точки її розвитку, що часто суб'єктивно сприймається як «кінцева». Аргументовано універсальність дії цього технологічного прийому для підключення текстів культури в ресурсну базу особистості на всіх рівнях її розвитку – від плагіатора до творця (автора).

Технології самопроектування в старості передбачають здатність до трансформації (плинності, рухомості) ментальної моделі світу. Така плинність є необхідною в усіх напрямках: і в напрямку ставлення до себе, і в напрямку ставлення до інших, і в напрямку ставлення до довкілля. Принциповим у цьому плані є як смислове перетворення ментальної моделі, її насичення новими особистісними смислами, так і гнучка «розбудова» ментальної моделі в часових і просторових координатах. Основними ознаками такої трансформації, є зміни в автонаративі, інакше кажучи, інтерпретаційні перетворення ментальної моделі.

Технології самопроектування під час складного соматичного захворювання мають суттєві відмінності від таких, що властиві особам без проблем зі здоров'ям, а саме: ціннісну ревізію ідентичностей та відбір тих, які можуть бути ресурсом під час хвороби, позбавлення від ціннісного «баласту» та ранжування власних завдань щодо самозмінювання залежно не стільки від «ідеального Я», скільки від таких ідентичностей, які уособлюють унікальні ціннісні пошуки особистості, не зважаючи на те, чи є такі ідентичності соціально схвалюваними.

Взірцеві тексти, що використовуються користувачами Інтернету, є ціннісно-смісловим ресурсом для особистості, яка знаходиться в пошуку нових орієнтирів саморозвитку, стаючи стартовою основою для самопроекування особистості.

Одне з найважливіших завдань сучасної освіти – вибудувати такий дискурсивний простір, який сприяв би включенню людини у різні види дискурсивних практик, що є необхідною умовою розвитку її як автора власної особистості, свого життя, а значить і долі. Другим важливим завданням є вибудовування психологічно обґрунтованих технологій герменевтичного виховання, серед яких чільне місце мають посідати технології розвитку дискурсивного самопроекування особистості.